

Кухарчук П.М. Актуальные проблемы профессионального обучения населения

В данной статье сделана попытка анализа актуальных проблем профессионального обучения населения. Целесообразность формирования управления системой профессионального обучения населения обусловлена интеграцией Украины в европейский та мировой рынок образовательных услуг, усиления общественных требований к уровню образованности, профессионализму, конкурентности будущих специалистов на отечественном и мировом рынке труда.

Ключевые слова: система образования, профессиональное образование, рынок труда, регион, реформирование профессионального образования, государственное управление, общественное управление.

Kukharchuk P.M. Topical problems of professional education of population

Attempt of analysis of topical problems of professional education of population was made in this article. The objective of forming public and civil administration of professional training system is caused by integration of Ukraine into European and world market of educational services, upgrading of civil terms to education, professionalism, competitiveness of future professional in Ukrainian and world labour-market.

Key words: education system, professional education, labour-market, region, professional education reforming, public administration, civil administration.

Лук'янова Л.Б.

м. Київ

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ: ВИМОГИ ЧАСУ

Нині країни Європейського співтовариства активно обговорюють один із фундаментальних документів – “Меморандум неперервної освіти”, який має закласти підґрунтя для “навчання впродовж життя” як невід’ємного права кожного громадянина Європи. Постає природне питання “Чому саме зараз ця проблема набула такої актуальності?”. Узагальнено можна відповісти так. По-перше, це вимога науков-

технічного прогресу, який потребує постійного опанування новітніх технологій, заснованих на інноваційних знаннях; по-друге, це вимога інформаційного суспільства, в якому зараз існує людство і головною ознакою якого є постійно оновлювані знання; по-третє, неперервна освіта – це морально-етична вимога сучасного суспільства.

Отже, розвиток неперервної освіти, вагомість реалізації її досягнень на практиці загострили проблему освіти взагалі й дорослих зокрема, що й шиклило радикальні зміни поглядів щодо цього освітнього напрямку та його ролі на сучасному етапі розвитку суспільства. Центральне місце в реформах освітньої системи країн, які претендують на світове лідерство, займають дискусії щодо освіти дорослих. Безпосередня експансія системи початкової і середньої освіти, на сферу освіти дорослих неможлива. Нодночас теоретичні міркування про освіту дорослих знаходяться в початковому стані і безпосередньо залежать від методології сучасного суспільствознавства.

Таким чином однією з основних вимог сучасності є здійснення суттєвих змін в освіті, створення нових пріоритетів навчання і виховання особистості протягом усього життя, які б сприяли формуванню готовності дорослої людини до свідомого, пролонгованого підвищення свого професійного рівня.

Водночас посилюється актуалізація вітчизняної педагогічної традиції дослідження процесів навчання і виховання дорослих, започаткована у працях С. Мединського, К. Ушинського й продовжувана у дослідженнях С. Архипової, О. Аніщенко, Л. Даниленко, Н. Нічкало, Н. Протасової, Л. Сігасової, С. Соф’янової та ін.

Ученими виявлено тенденції розвитку освіти дорослих (С. Змеїнов, П. Кармасва, Є. Нікітін), обґрунтовано принципи навчання дорослих (П. Вербицький, В. Виногралов, О. Казакова, О. Прикот), досліджено й запропоновано диференціацію післядипломної педагогічної освіти взагалі й її в системі підвищення кваліфікації зокрема (І. Анциферова,

Є. Белозерцев, Л. Даниленко, Н. Клокар, Ю. Кулюткін, В. Олійник, В. Пуцов, Г. Сушенко, О. Тонконога, М. Чегодаєв); розроблено соціологічні й психологічні особливості користувачів додаткових освітніх послуг (Ю. Волков, Г. Сухобська); схарактеризовано інноваційні форми і метод навчання дорослих (М. Кларин, П. Щедровицкий).

Найбільш загальне визначення дорослої людини сформульовані спеціалістами UNESCO у 1976 році. Зокрема, дорослий – це кожна людина, визнана дорослою у тому суспільстві, до якого вона належить. У нашому суспільстві дорослою вважають людину, яка досягла фізіологічної психологічної і соціальної зрілості, набула певного життєвого досвіду, має зрілий та постійно збільшуваний рівень самосвідомості, виконує ролі традиційно закріплені за дорослими людьми, бере на себе повну відповідальність за своє життя (економічне і моральне) та поведінку.

Ефективність навчання дорослих залежить від багатьох чинників: мотивації, рівня підготовленості, прагнення навчатися, підвищувати свій професійний рівень, а відтак вимагає різних підходів у реалізації цілей навчання. Зазвичай дорослі люди прагнуть вчитися, якщо реально вбачають необхідність навчання та можливість використати його результати для покращання своєї діяльності. Зазвичай дорослі активні беруть участь у процесі навчання, додаючи у навчальні ситуації власний досвід, життєві цінності та прагнуть співвіднести або ж підпорядкувати перебіг навчання власним цілям і задачам.

Американський психолог К. Роджерс доводить, що доросла людина ініціатором власного навчання й відповідальним та активним учасником самого процесу навчання. Вчений сформулював психологічні особливості людей, що створюють передумови її успішного навчання [1]:

- людина за своєю природою має суттєвий потенціал до навчання;
- навчання може бути ефективним за умови актуальності його предмета і коли особистості людини (його “Я” нічого не загрожує);

- навчання охоплює усю особистість, а відтак спонукає до змін в самоорганізації й самоусвідомленні;
- самокритика і самооцінка сприяють творчості, підвищенню незалежності й упевненості у собі.

Не можна обійти увагою й таку особливість навчання дорослої людини як наявність численних сімейних та соціальних обов’язків. Так само необхідно зважати й на те, що дорослі набувають нові знання і навички з різною швидкістю, а відтак індивідуалізація навчання має посісти провідне місце у навчальному процесі, так само як урахувати необхідність підвищувати самооцінку та відчуття особистого достоїнства кожної людини.

За К. Роджерсом, на сучасному розвитку суспільства, з притаманними йому постійними змінами, у процесі навчання необхідно перенести акцент з *викладання на учіння*, організоване не як трансляцію інформації, а як фасілітацію усвідомленого учіння. Такий перебіг подій К. Роджерс розглядає як прояв нового мислення, справжню реформу освіти [1]. Оскільки доросла людина, здобуває знання у процесі діяльності через досвід і теорію, які знову повертаються у діяльність задля її розвитку, процес навчання можна уявити як етапи руху свідомості, подібних, крім іншого, що й зумовлює зміни підходів в організації і формах освіти дорослих.

Дослідження проведені у США в 1980-х роках (*National Training Laboratories in Bethel, Maine*) [3], дозволили узагальнити дані щодо ефективності (середньоарифметичне значення відсотку засвоєння знань) різних методів навчання дорослих. Ці результати представлені на схемі “Піраміда навчання” (Рис. 1).

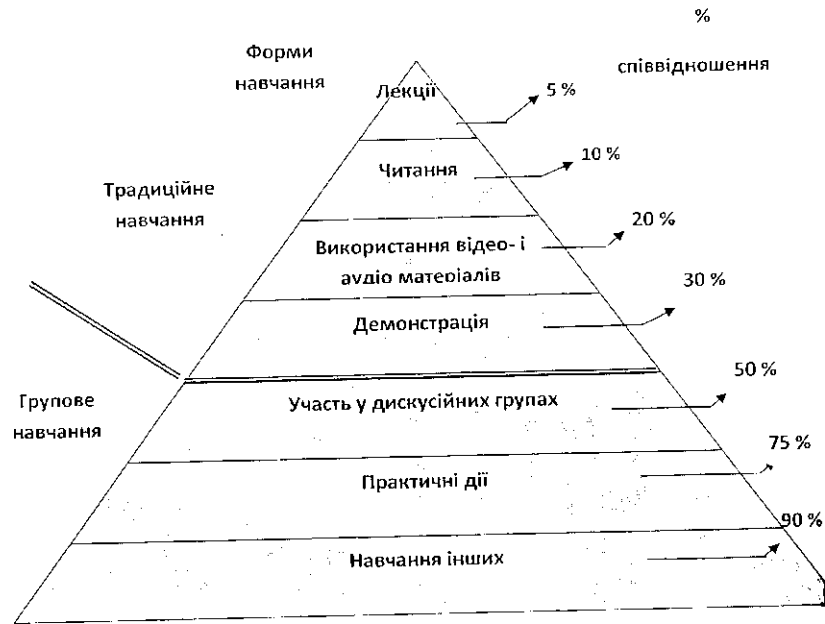

Рис. 1. Піраміда навчання (Learning Pyramid)

Водночас, багато дорослих відчувають труднощі у навчанні. Передусім це пов'язують із неготовністю до змін та певними психологічними чинниками: хвилюванням за свій авторитет, побоюванням виглядати некомпетентними серед колег, невідповідність власного образу "солідної людини", усталених поглядів на роль учня. Цині складності навчання дорослих загострюється й відчутним впливом старої парадигми навчання, з притаманними недоліками, такими як догматичний стиль навчання, лекційна форма проведення занять, переважання технократичного мислення, орієнтація на засвоєння готових знань та індивідуальні форми роботи.

Як відомо, андрагогічний підхід ґрунтується на урахуванні особливостей навчання дорослих, й має такі особливості:

- у процесі навчання провідну роль відіграють потреби, мотиви і професійні проблеми тих, хто навчається;
  - дорослій людині необхідно надати можливості для самостійності, самореалізації, самокеруваності;
  - досвід дорослої людини може бути використаний як під час її власного навчання, так і у процесі навчання колег;
  - навчальний процес необхідно орієнтувати не на набуття знань взагалі, а на розв'язання значущої, для того, хто навчається, проблеми: залучення допомоги у досягненні конкретної цілі;
  - результати навчання можуть відразу використовуватися на практиці;
  - навчання відбувається в умовах суттєвих обмежень (соціальних, часових, фінансових, професійних тощо);
  - навчання вибудовується як спільна діяльність тих, хто навчає і навчається, у результаті чого їх взаємовідносини у навчального процесі наближуються до партнерського рівня;
  - доцільно враховувати попередній життєвий досвід, який зазвичай, формує у дорослої людини низку бар'єрів, як правило, психологічного характеру, о може заважати ефективному навчанню (стерестипи, установки, страх тощо).
- У контексті розв'язання зазначених проблем особливої популярності набула циклічна чотирихступінчаста емпірична модель процесу навчання і освоєння нової інформації (Experiential Learning Model), запропонована Д. Колбом та його колегами [2]. Дослідники з'ясували, що зазвичай люди навчаються одним із чотирьох способів, надаючи перевагу одному з них: через досвід; через спостереження і рефлексію; за допомогою абстрактної концептуалізації; шляхом активного експериментування. Отже процес навчання складається з етапів "виконання" і "мислення", які чергуються між собою. Це означає, що не можна вчитися тільки у теоретично-лічильному режимі, водночас не можна здобути високу кваліфікацію у

будь якій галузі, без глибокого знання теорії. Проте й навчання, яке ґрунтується на практичних діях, без аналізу ситуацій, підведення підсумку також не може бути ефективним.

Модель експериментального навчання Колба (1984 р.) створює підґрунтя для використання відбору більш широкої палітри видів діяльності, порівняно з традиційними. Спираючись на досвід Дьюї, Левін, Піаже, Колб постулював, що для забезпечення повноти процесу навчання, його цикл має складатися із 4 обов'язкових процесів (Рис. 2).

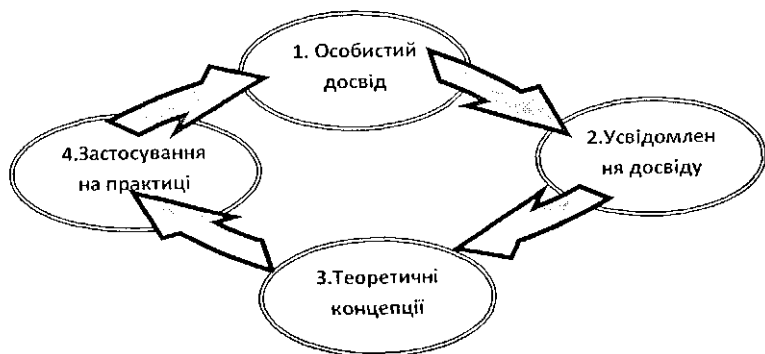

Рис. 2. Цикл навчання Д. Колба

Цикл починається зануренням того, хто навчається у певний досвід, що надає йому змогу рефлексувати з метою віднайдення ролі цього досвіду. Виходячи із результатів рефлексії, ті, хто навчається, роблять певні логічні висновки (абстрактна концептуалізація) й можуть додати до своїх власні висновки, теоретичні конструкції інших. Ці висновки й конструкції спрямовують рішення і дії (активне експериментування), які призводять до нового конкретного досвіду.

Отже увесь процес навчання дорослих можна уявити як завершений цикл з чотирьох етапів (від практики до практики) з відповідним змістом, а результат кожного використовується на наступному етапі (Табл. 1).

Таблиця 1

Зміст та результат етапів навчання

Етап	Зміст етапу	Що він дає для наступного етапу
1.	Конкретний досвід діяльності	Матеріал для виявлення сутності і взаємообумовлених відносин у діяльності
2.	Рефлексія змісту набутого досвіду	Матеріал для формування узагальнених уявлень щодо взаємозумовленості деталей, відношень у діяльності
3.	Концептуальне осмислення усвідомленого досвіду – розроблення абстрактних уявлень і понять – концепцій	Матеріал для формування і здійснення планів конкретної діяльності з опорою на узагальнені уявлення щодо взаємозумовленості деталей, відношень у діяльності
4.	Новий акт діяльності за планами, створеним на основі концепції	Матеріал, більш цінний у смисловому сенсі, щодо виявлення сутності і взаємозумовлених відношень у діяльності

Схарактеризуємо дії суб'єктів навчання на кожному етапі (для уникнення зайвої формалізації у даному випадку того, хто навчає, називаємо викладачем, тих, хто навчається – слухачами).

Етап 1. *Практичний досвід*. Викладач визначає провідні проблеми, які можуть визначати мотивацію і предмет навчання. Слухачі отримують певну інформацію, яка вимагає оцінки викладача.

Види діяльності: групове розв'язання проблем; аналіз контекстних ситуацій; практичне заняття; рольові ігри; робота у малих групах. Роль викладача полягає у наданні допомоги щодо конструювання курсу, чітко визначає цілі навчання, визначає види діяльності, надає інформацію щодо правил, за якими необхідно працювати. Значення цієї інформації приймає на усвідомлення ролі цих занять і посилити мотивацію.

Що викладач має з'ясувати: Які виникли питання щодо виконання завдань? Чи потрібна додаткова інформація? Чи можуть слухачі дати більш детальні відповіді? Як можна узагальнити набутий досвід? Чи

існують альтернативні можливості у розв'язанні питань? Скільки потрібно ще часу на виконання роботи?

Етап II. *Усвідомлення досвіду.* Відбувається аналіз власного досвіду та інформації, набутій на першому етапі.

Види діяльності: обговорення у малих групах; загальна дискусія, звіт малих груп. Роль викладача полягає у наданні допомоги в осмисленні подій першого етапу та осмисленні власного практичного досвіду. Слухачі обмінюються ідеями і досвідом. Викладач активізує дискусію.

Що викладач має з'ясувати: Як можна узагальнити події, які відбувалися на першому етапі? Думка слухачів щодо ефективності практичного заняття? Ви погоджуєтесь (не погоджуєтесь) з тим, як відбувається навчальна діяльність? Чи є інша думка? Чому Ви не ... (зробили, зробили саме так, обрали таку траєкторію, підхід)

Етап III. *Теоретичні концепції.* здійснюється інтерпретація підсумків, дискусій, які відбулися на другому етапі. Формуються нові знання на підставі здійсненого аналізу. Слухачі піддають інтерпретації підсумки, зроблені на другому етапі з метою визначення принципових висновків.

Види діяльності: узагальнюючі групові дискусії, підсумкова лекція, демонстрації певних. Роль викладача полягає у наданні допомоги у просуванні дорослих у пізнавальному русі. Саме на цьому етапі особливу відіграє роль компетентність викладача, його роль полягає у спонуканні учнів до навчання через пошуки відповідей на питання. Викладач спрямовує слухачів, допомагає їм зосередитися на значенні і ролі їхнього практичного досвіду, задля усвідомлення результатів навчання. Для цього існує два шляхи. По-перше, можна узагальнити висновки у вигляді заключної лекції, по-друге, можна поставити запитання слухачам, що примусять їх зробити особисті висновки у ході обговорення. Такий підхід вимагає від організатора навчання досвіду й умінь вести групову роботу та спрямовувати дискусію.

Що викладач має з'ясувати: Чому навчилися слухачі у результаті роботи? Яке значення це має для них? Чи існує у цьому певна закономірність? Що допомогло би краще зрозуміти навчальний матеріал? Які провідні теми ми зачепили у процесі нашого обговорення? Як предмет нашого обговорення стосується Вас особисто? Які висновки Ви можете зробити особисто для себе?

Етап IV. *Практичне використання.* Відбувається встановлення зв'язків між вивченим матеріалом, новими знаннями через доцільно використовувані технології навчання у процесі виконання практичних завдань, розроблення програм подальшої самоосвіти.

З метою усвідомлення важливості й значення навчання, воно має бути пов'язаним із реальними життєвими ситуаціями тих, хто навчається. На цьому етапі слухачі встановлюють зв'язки між навчальним матеріалом й реальним життям. Результати цієї роботи закріплюються у процесі виконання практичних задач й під час планування щодо майбутнього використання набутих знань після завершення навчання. *Види діяльності:* складання плану дій; дискусії; практичне відпрацювання нових навичок.

Викладач на цьому етапі виконує роль наставника. У процесі самостійного виконання завдань він може допомагати слухачам, спонукати їх до практичного застосування нових знань і навичок.

Що викладач має з'ясувати: Що найбільше сподобалося слухачам? Як можна на практиці у конкретній ситуації використати здобуті знання? Як можна використати набуті знання через певний термін після завершення навчання? Чи є галузі, напрями, де набуті знання можна використати з найбільшою доцільністю?

Таким чином кожна фаза циклу вимагає певних прийомів навчання. Наприклад, практичний досвід, лабораторні роботи, збирання інформації, шукання періоджерел, використовуються для надання першого професійного досвіду роботи зі змістом. Діяльність у дискусії, робота у малих групах примушують слухачів рефлексувати щодо власного досвіду і

досвіду інших. Виконання спеціальних вирав прогностичного характеру, написання дослідницьких робіт, розвивають абстрактну концептуалізацію. Розроблення проєктів спонукають тих, хто навчається використовувати розроблені моделі у проблемних ситуаціях. З метою досягнення кінцевої мети навчання необхідно пройти усі етапи циклу.

Ідеї, закладені у моделі Д. Колба, ґрунтуються на зв'язках усвідомлення досвіду, аналізу проблем, засвоєння теорії та її перевірці на практиці, набули широкого впровадження. Зазвичай у реальних умовах надають перевагу поведінці, яка відповідає одному з етапів циклу – практичним діям або теоретичному навчанню. Такий висновок стосується як слухачів, так і викладачів. У цьому напрямі цікавими є ідеї психологів (П. Хоней, А. Мамфорд) щодо стилів навчання [4]. Вчені припустили, що дорослі можуть навчатися на різних етапах циклічної моделі з різним рівнем успішності. Тих, хто має найбільші успіхи на першому етапі навчання назвали “активістами, або діячами”, на другому – “мислителями, рефлексуючими”, на третьому – “теоретиками”, а на четвертому – “прагматиками”.

Отже впровадження циклічної чотирьохступінчастої моделі процесу навчання і засвоєння нової інформації в освіті дорослих надає можливість у більшому ступені враховувати різноманітність індивідуальних вимог підходів до їх навчання, забезпечити змістовність і збалансованість навчання, а також системно впроваджувати активні форми навчання. Водночас потребує подальшого вивчення та відповідної адаптації до використання у післядипломній освіті, підвищенні кваліфікації неформальній освіті дорослих.

Список використаних джерел

1. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. Исинной Е.И./ – М.: Издательская группа “Прогресс”, “Универс”, 1994. – 480 с.
2. Kolb D.A. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall. 1984. – p.360.
3. *Learning Pyramid / National Training Laboratories in Bethel, Maine* [електронний ресурс]: Режим доступу: <<http://lowery.tamu.edu/Teaming/Morgan1/sld023.htm>>. – Заг. з екрану. – Мова англ.
4. Honey P., Mumford A. *The Manual of Learning Styles*. Peter Honey, 1982. – p. 233.

В статье охарактеризованы роль и значение образования взрослых, связанные с необходимостью преодоления кризиса современного образования, а так же рассмотрены условия эффективности организации процесса обучения взрослых. Автор обосновывает целесообразность применения циклической модели Д. Колба, что дает возможность учитывать особенности обучения этой возрастной категории.

A role and value of education of adults, overcoming of crisis of modern education related to the necessity, is described in the article, and the terms of efficiency of organization of process of teaching of adults are similarly considered. An author grounds expedience of application of cyclic model of D. Kolba, that enables to take into account the features of teaching to this age-related category.

Мамедова М.Г., Махмудов М.А.,

Мамелзаде Ф.Р.

г. Баку

АЗЕРБАЙДЖАН: СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ТЕХНОЛОГИИ СОГЛАСОВАНИЯ СПРОСА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА РЫНКЕ ТРУДА

Азербайджан, как и другие постсоветские страны, в результате перехода от плановой экономики к рыночным отношениям, вынужден был